

مطالعه تطبیقی کتب فارسی چهارم ابتدایی قدیم و بخوانیم و بنویسیم جدید

خلیل فروتن^۱، سیداحمدهاشمی^۲، عباس قلتاش^۳

^۱ دانشجوی دکترای برنامه ریزی درسی دانشگاه آزاد اسلامی لامرد

^۲ دکتری برنامه ریزی درسی، دانشیار و عضو هیات علمی دانشگاه آزاد اسلامی لامرد

^۳ دکترای برنامه ریزی درسی عضو هیات علمی دانشگاه آزاد اسلامی مرودشت

چکیده

جایگاه درس فارسی ابتدایی بعنوان زبان ملی ایرانیان در عرصه تعلیم و تربیت برکسی پوشیده نیست. شناخت محتوا و ساختار این درس در دوران گذشته و مقایسه آن با کتب جدید التالیف فارسی ابتدایی و بررسی نکات قوت و ضعف این ماده درسی می تواند در اصلاح و بهبود کیفیت محتوای آن به برنامه ریزان و کارشناسان کمک نماید. این پژوهش به مقایسه و تحلیل محتوای کتاب فارسی چهارم ابتدایی قدیم و کتب جدید فارسی پرداخته است. براین مبنا کتاب چهارم ابتدایی دهه هفتاد و کتب جدید فارسی ۹۵ که شامل دو جلد مهارت های خوانداری و نوشتاری می باشد بعنوان نمونه آماری انتخاب شد. و از روش تحلیل محتوا، ساختار و دروس، فعالیت های خوانداری و نوشتاری هر دو فارسی - بررسی ظاهری - تعداد دروس - مفاهیم و محتوای ارائه شده - فعالیت های خوانداری و نوشتاری هر دو کتاب و تفاوت های ویژه و خلاقیت مورد بررسی قرار گرفت. تغییر بنیادی و اساسی این دو کتاب چه در ظاهر و چه در ابعاد محتوایی کتاب و نیز در اهداف کلی و جزئی محسوس و قابل مشاهده است. نکته قابل توجه وجود درس آزاد بعنوان یک مهارت خلاق در کتب جدید در نوع خود کم نظیر می باشد.

واژه های کلیدی: فارسی قدیم - فارسی خوانداری - فارسی نوشتاری.

مقدمه:

تغییرات روزافزون ساختار و محتوای آموزشی مقطع ابتدایی در کشور ما بر کسی پوشیده نیست. بازنگری و اصلاح هر برنامه ای لازم و ضروری است. اما اینکه این تغییرات تا چه حد توانسته است اهداف برنامه ریزان آموزشی را محقق سازد نیاز به پژوهش و تحقیق دارد. حدود دو دهه پیش انقلابی در تالیف کتب درسی ابتدایی پدید آمد که دگرگونی چشم گیری را در نظام آموزشی کل کشور رقم زده این تغییر ابعاد و جوانب گوناگونی داشت و اهداف وسیعی را پی گیری نمود. کتابهای فارسی ابتدایی هدف اصلی آستانه این تغییر شگرف بود و در همه ابعاد آن تحولی همه جانبه پدید آمد. تغییرات کتب بر اساس مدل تدریجی و هرسال به تدریج از پایه اول تا ششم حاصل شد. هر چند زمان شاید برای بررسی تاثیر شگرف این دگرگونی هنوز اندک و ناکافی باشد. اما لازم است با دیدگاه کارشناسی جنبه های مختلف ایت طرح ملی را واکاوی نمود.

براین اساس و با توجه به اهمیت درس فارسی ابتدایی کتاب فارسی چهارم ابتدایی را محور کار قرار داده و این ماده درسی که شامل کتاب فاذسی قدیم و کتاب دوجلدی تالیف جدیدی باشد مورد پژوهش قرار گرفت. هدف در این تحقیق، بررسی اجمالی ساختار و محتوای این دو کتاب و نگاهی کوتاه به تغییرات عمده و برجسته این دو تالیف است. مقایسه ساختار و محتوای دو کتاب فارسی قدیم و جدید و بیان اشتراک و تمایز ساختاری و محتوایی این دو در جهت روشن کردن نکات قوت و ضعف به منظور آرایه به مولفان، کارشناسان و متولیان تعلیم و تربیت و در نتیجه تقویت و اصلاح این طرح ملی می باشد. این پژوهش حاصل تحقیق و تدریس متممادی پژوهشگران در پایه ابتدایی و تدریس دوره های ضمن خدمت و نیز بهره گیری از نظرات اساتید علوم تربیتی دانشگاه صورت گرفته است.

روش تحقیق:

جامعه و نمونه آماری در این پژوهش کتب فارسی چهارم ابتدایی نظام قدیم و کتب جدید التالیف فارسی جدید که توسط دفتر برنامه ریزی و تالیف کتب درسی بصورت دوجلد فعالیت های خوانداری و نوشتاری تهیه شده است می باشد. روش تحقیق از نوع تحلیل محتوا و مقایسه ای می باشد. ابتدا ساختار کلی هر دو کتاب بررسی و سپس مفاهیم و محتوای هر کدام از کتب بصورت جداگانه و با استفاده از جدول تنظیمی صورت محتوایی محقق ساخته، جمع آوری و به سه روش مقایسه ساختار کلی، مقایسه مفاهیم، مقایسه عنوان و محتوای دروس بصورت تحلیلی انجام گرفت و در پایان تشابه و تفاوت های اساسی و نتیجه گیری صورت گرفت.

سابقه تغییر و شروع رسمی طرح جدید بخوانیم بنویسیم در ایران

برنامه مکتوب و مدونی برای آموزش زبان فارسی در دوره ابتدایی جز آنچه در سال ۱۳۴۸ تولید شده در دست نیست. با گذشت بیش از ۳۰ سال و با وجود تحولات علمی، اجتماعی، سیاسی، فرهنگی، آموزشی و ... انتظار می رفت که در سال های پس از انقلاب برنامه ای مدون تدوین گردد که این کار متأسفانه انجام نگرفته است. در سال ۱۳۷۴ پس از نقد و تحلیل های برنامه درسی زبان آموزی به همت صاحب نظران در شورای برنامه ریزی زبان آموزی در دفتر برنامه ریزی و تالیف کتب درسی و تدوین برنامه جدید و پس از آن نقد و بررسی کتاب های ابتدایی در تابستان ۱۳۷۸ در تنکابن تالیف کتاب های فارسی جدید آغاز

شد. پس از اجرای آزمایشی در سال ۱۳۷۹ طرح تغییر کتاب فارسی قدیم و جایگزینی بخوانیم و بنویسیم از سال ۱۳۸۱ به طور رسمی در کشور ایران آغاز شد.

الف) کتاب فارسی چهارم قدیم

بررسی ظاهر و جلد کتاب قدیم: کتاب فارسی چهارم ابتدایی سال ۱۳۷۰ با طرح روی جلد که منقش به نقش یک مداد به عنوان ساقه ی یک گل و چهار گل است که نشان دهنده سال چهارم ابتدایی است می باشد. آخر جلد کتاب، چهار راهی را نشان می دهد که چراغ راهنما، خط عابر پیاده و پلیس راهنمایی رانندگی در آن جلب توجه می کند و زیر تصویر عبارت "پلیس دوست ماست" نوشته شده قطع کتاب قدیم نیز در اندازه کوچک است. کتاب قدیم همچون کتابی که برای بزرگسالان نوشته شده باشد حقیقتاً بی روح و کسل کننده است و همین موجب بی رغبتی زیادی نسبت به آن می شود.

ساختار درسی کتاب فارسی قدیم: هر درس فارسی قدیم موارد زیر در بر می گیرد: عنوان درس و توضیح آن - پرسش - کار در کلاس - تمرین انشاء- کلمه ها و ترکیب های تازه - تمرین املاء- به این نکته ها توجه کنید.

بررسی موضوعات و مفاهیم کتاب فارسی قدیم: این کتاب شامل ۲۶ درس است که در فهرست کتاب و نیز در آغاز هر درس هیچ اشاره ای به شماره دروس نشده است. درس اول این کتاب با نام "به نام خداوند بخشنده مهربان" شعر معروف نظامی است که همچون کتابهای جدید آغازگر کتاب با نام خداست. درس دوم با عنوانی به نام "چشم بینا گوش شنوا داشته باشیم" سعی در تقویت قوه دیداری و ریزبینی و دقت در دانش آموزان دارد. درس سوم "پسر فداکار": در این درس از پترس پسر فداکاری از هلند بحث به میان آمده و از فداکاری او در بستن سد با انگشت کوچک خود تجلیل شده است. این داستان با توجه به فداکاری ها و ایثار های فراوان در کشورها اکنون به طور کامل از کتاب بخوانیم سال های جدید حذف شده و در عوض از فداکاری های نوجوانان ایرانی سخن رفته است. پس از این درس طبیعتاً درس چهارم است که با عنوان "نوجوان بسیجی" از نوجوان شهید "حسین فهمیده" یاد نموده و وی را الگویی برای فرزندان ایرانی معرفی نموده است. جالب است که این ایثار و شور پس از فداکاری پترس آورده شده است. شعر "دو کاج" عنوان پنجمین درس این کتاب است این شعر در کتابهای سال جدید نیز در فصل سوم بعد از درس هفتم "اخلاق فردی و اجتماعی" آورده شده است.

درس ششم: "کوچ پرستوها" هر چند عنوان این درس در کتاب بخوانیم سال چهارم نیز آورده شده ولی متن و مضمون آن جزاندکی در دو کتاب چندان شباهتی به هم ندارد. درس هفتم "عبور از خیابان": در این درس همانطور که از عنوان آن پیداست مبحثی ترافیکی مطرح شده و سعی در ارتقای فرهنگ ترافیکی دارد. پس از این درس شعر "باز می آید پرستو نغمه خوان" عنوان درس هشتم است. این شعر از پروین دولت آبادی است که البته در کتاب جدید اثری از این درس دیده نمی شود این شعر به توالی فصول و آثار هر کدام از آنها اشاره دارد. درس نهم: "زگهواره تا گور دانش بجوی": حدیث نبوی و ضرب المثل زیبای ایرانی که با داستانی از ابو ریحان بیرونی به اهمیت و آموزش در تمام سنین تاکید دارد و اهمیت آموزش در همه زمان ها را در قالب حکایتی زیبا و به یادماندنی از این دانشمند بزرگ بیان می دارد. درس دهم: "از من نگاهداری کنید" این درس از زبان یک درخت در قالب جان بخشی به اشیاء ارائه شده و حرف های ناگفته را از قول خود درخت و سفارشات لازم برای حفظ درختان به بچه ها در این قالب عرضه شده است. یازدهم: "اختراع تلفن" در این درس از "الکساندر گراهام بل" مخترع تلفن نام برده شده و شرح اختراع او به تفصیل آورده شده است. درس دوازدهم "محمد بن زکریای رازی کاشف الکل" این درس

پس از درس "الکساندر گراهام بل" آورده شده و زکریای رازی دانشمند بزرگ کشورمان و کاشف داروی حساس الکل معرفی شده است.

در این کتاب قصد بر این بوده که در هر فصل که البته مرزبندی ظاهری آن مشخص نیست اول یک دانشمند، یک قهرمان یا یک الگوی خارجی معرفی و پس از آن معادل ایرانی آن شناسانده می شود. و این یکی از ضعف های اساسی و قابل تامل در این کتاب است. درس سیزدهم: "غذای مسلمان ها را انبار نکنید" درسی زیبا و اخلاقی از امام جعفر صادق (ع) در مورد زندگی عادی امام و همراهی و همدردی ایشان با مردم. درس چهاردهم: شعر "رنج و گنج" از ملک الشعرا "محمد تقی بهار" این شعر در کتاب بخوانیم فصل سوم با عنوان اخلاق فردی اجتماعی و در پی درس نهم این فصل آمده است. درس پانزدهم: "چند سخن از سعدی" در این درس چند حکایت کوتاه و خواندنی از گلستان سعدی می بینیم که می توان آن را در حوزه فصل اخلاق فردی و اجتماعی آورد. درس شانزدهم "راه آهن" در این درس به اهمیت راه آهن و نقش ارتباطی آن و نیز تاریخچه ایجاد راه آهن در جهان و در ایران اشاره شده است. درس هفدهم "هلال احمر" درس هلال احمر نوعی بیداری و آگاهی نسبت به اطراف و ایجاد احساس مسئولیت در افراد را هدف قرار داده و پس از معرفی جمعیت های امدادی و انسانی و چگونگی پدید آمدن آنها درس را با چند بیت معروف از سعدی بزرگ به پایان می برد.

بنی آدم اعضای یکدیگرند که در آفرینش زیک گوهرند * چو عضوی به درد آورد روزگار دگر عضوها را نماند قرار

درس هجدهم: "روز جمهوری اسلامی" در این درس، دوازدهم فروردین ماه روز جمهوری اسلامی را که یکی از روزهای آغازین بهار هر سال است با تلفیقی از حضور بهار و عید طبیعت به کودکان یاد آور شده است. از این درس نیز در بخوانیم سالهای جدید خبری نیست چون این درس به حق باید جزئی از دروس تاریخ باشد. درس نوزدهم: شعر "باران" شعر باران در این کتاب به عنوان یک درس جداگانه آمده است این شعر زیبا اکنون در فصل هفتم با موضوع طبیعت و پس از درس نوزدهم "آزاد" آورده شده است. درس بیستم: "تشنه ای با مشک پر از آب" این داستان یک حکایت راجع به از خود گذشتگی "ابوذر غفاری" صحابی بزرگ پیامبر اسلام (ص) است که داستان آن به صورت زیبا و پر جاذبه پرداخته شده است.

درس بیست و یکم: "درسی از نهج البلاغه" در این درس یکی از حکمت های نهج البلاغه که به موضوع ظریف مورچه گان و اندام و اعضای آنها و چگونگی پدید آمدن آنها توسط خدای بزرگ نظر شده است. درس بیست و دوم: "حاصل جمع قطره ها" این شعر زیبا از دکتر "فیصر امین پور" است که مدح وحدت و با هم بودن و ذم افتراق و جدایی آمده است. شاعر در این شعر زیبا بیرنگی قطره ها را از تنهایی و فردیت آنها دانسته و آبی رنگ شدن دریا ها را از جمع شدن و اتحاد قطرات بی رنگ می داند و به آن رنگ خدایی می دهد. درس بیست و سوم: "اسراف نکنید" در این درس نیز همان گونه که از اسمش پیداست بابت یک حدیث از امام رضا (ع) هشدارهایی راجع به عدم استفاده درست از نعمات الهی و اسراف داده است. درس بیست و چهارم: "نفت" این درس با عنوان نفت به شناخت و اهمیت این منبع عظیم انرژی پرداخته و یادآور شده که کشور ما از سرزمین های بزرگ نفت خیز به شمار می رود و خوزستان به عنوان منطقه بزرگ نفت خیز ایران و پالایشگاههای عظیم نفتی در شهرهای مختلف کشور اشارتی داشته است.

درس بیست و پنجم: "بهترین ارمغان" این درس اقتباسی از مثنوی مولوی است که در قالب نثر به هوشیاری یک طوطی برای نجات از قفس یک بازرگانی متمول اشاره کرده است. درس بیست و ششم: "گرانفروشی ممنوع" همه دروس این کتاب

عنوان درس را به عنوان چکیده مطلب و محتوای درس برگزیده و همان پیام اخلاقی درس را خیلی صریح و واضح در عنوان درس آورده است. درس بیست و پنجم نیز همین گونه است این داستان نیز ضمن آوردن حکایتی از زمان امام صادق (ع) در مذمت گرانفروشی و بی انصافی سخن به میان آورده و به بدست آوردن نان حلال تاکید شده است. درس بیست و هفتم: "میهن دوستی" این درس نیز با مضمونی میهن پرستانه عشق و ارادت ایرانی به کشورش یاد آور می شود و در آخر شعر منسوب به فردوسی را ختم این درس قرار داده است:

اگر سر به سر تن به کشتن دهیم
از آن به که کشور به دشمن دهیم

دریغ از ایران که ویران شود
کنام پلنگان و شیران شود

ب) کتاب فارسی جدیدالتالیف چهارم ابتدایی

بررسی ظاهر و فیزیکی کتاب جدید: کتابهای بخوانیم و بنویسیم جدیدسال چهارم در سال ۱۳۹۰ با قطعی بزرگتر و جذابتر و جلدی ظاهرا متفاوت ارائه شده است. استفاده از رنگ آمیزی مختلف و پررنگ در روی جلد کتاب جدید بخوانیم دارای حس کودکانه تر و تقریبا منطبق با خواست و نیاز کودکان است، چیزی که در نقاشی های درون کتاب نیز توجه خاصی به آن شده است.

تصاویر داخلی کتاب بخوانیم نیز به هیچ عنوان با کتاب قدیم قابل مقایسه نیست. کتاب قدیم کتابی خشک و نامانوس برای کودکان است و اکثر صفحات آن عاری از هر گونه عکس و تصویر و رنگ و لعاب است و این معضل بزرگی برای یک دانش آموز ابتدایی است. طرح و رنگ و نقاشی می تواند عامل آموزشی بسیار بزرگی باشد و کودک را در جهت نیل به اهداف مورد نظر آموزش بسیار یاری رساند. در کنار محسنات کتاب جدید، استفاده از تصاویر و نقاشی یکی از بارزترین نقاط قوت این کتاب به شمار می آید. تغییر قطع کتاب نیز بسیار شایان توجه است، و علت آن رابطه بین قطع کتاب و سن کودک است. روانشناسان معتقدند هر چه کودک در سن پایین تری باشد از کتابهای بزرگتر استقبال بیشتری می کنند. تصاویر روی جلد کتاب جدید از عدالت در بین دختر و پسر و تلفیق دو واژه ملی و دینی استفاده شده است. امین لقب زیبای پیامبر اکرم (ص) در کنار آزاده که نام اصیل ایران قدیم است خود می تواند از جذابیت های ظاهری جلد کتاب باشد در حالی که کتاب قدیم فاقد چنین تفکر و جذابیت هایی می باشد.

تصویر کلی ساختار کتاب بخوانیم و بنویسیم: کتاب فارسی جدید در دو جلد جداگانه تحت عنوان "بخوانیم" و "بنویسیم" تدوین شده که کاملا با هم مرتبط و هماهنگ هستند. به طوری که کتاب بخوانیم برای تقویت مهارت های خواندن، صحبت کردن و گوش دادن و کتاب بنویسیم برای تقویت مهارت نوشتن است. میان دو کتاب بخوانیم و بنویسیم ارتباط و پیوستگی روشنی برقرار است. تمرین ها و فعالیت های کتاب بنویسیم مبتنی بر درس ها و نکته ها و محتوایی است که هر هفته تدریس می شود و آموزش کتاب بخوانیم، پشتوانه ی انجام فعالیت های کتاب بنویسیم است. از طرف دیگر این پیوستگی فرصتی برای بهره گیری از این آموزه ها در قلمرو زبان فارسی است و عمدتا در پی تقویت روحیه آموزش و پرورش، روحیه مشارکت و همیاری و اعتلای تفکر و ذوق دانش آموزان است. تمرینات کتاب بخوانیم صرفا شفاهی است و به تقویت مهارت های زبانی، صحبت کردن، گوش دادن و خواندن می پردازد.

کتاب بنویسیم بر اساس ویژگی های خاص تدوین شده است. از جمله اینکه تمام فعالیت های نوشتاری دانش آموزان در یک جا و با رعایت تمام جوانب و یا اصول زبان آموزی سازمان دهی شده و این امر امکان را برای معلم و والدین میسر می سازد تا مسیر پیشرفت دانش آموز را به طور تدریجی پیش رو داشته باشند و معلم با دیدن روند این فعالیتها، کار ارزشیابی و اصلاح و تعدیل و هدایت کار دانش آموزان را به خوبی انجام دهد. فعالیت های کتاب بنویسیم همزمان و هماهنگ با محتوای کتاب بخوانیم طراحی شده و تمرینات هر صفحه و هر هفته با هم ارتباط افقی و عمودی دارند و تمرینات خلاقانه در آنها طراحی شده است. حجم تمرینات کتاب بنویسیم طوری در نظر گرفته شده که ضمن هماهنگی با روند آموزش خط تحریری، متناسب با توان و نیاز دانش آموز است و معلم را از دادن تمرین های اضافی بی نیاز می کند.

ساختار کتاب بخوانیم: در واقع کتاب بخوانیم شامل موارد زیر است: درس- واژه آموزشی - گفت و شنود - درک و دریافت - فعالیت های ویژه - نکته ها

بررسی صفحات: کتاب بخوانیم جدید ۱۸۷ صفحه دارد. و اگر تعداد صفحات کتاب بنویسیم را نیز به آن بیفزاییم که مشتمل بر ۱۲۸ صفحه می باشد تعداد صفحات دو کتاب ۳۱۵ صفحه خواهد شد که در مقایسه با کتاب ۱۴۶ صفحه ای قدیم بیش از دو برابر حجم دارد. در حالی که کتاب فارسی قدیم در طرح و قطعی کوچکتر عرضه شده و همه موارد کتاب بنویسیم اعم از کار و تحقیق و تمرین املاء و انشاء را نیز در خود جای داده است و نیز نشانگر غنای بالا و غیر قابل قیاس کتاب جدید نسبت به کتاب قدیم می باشد.

بررسی موضوعات و مفاهیم کتاب جدید بخوانیم

کتاب جدید بخوانیم شامل ۸ فصل است که عبارتند از: نهادها - بهداشت - اخلاق فردی و اجتماعی - دانش و دانشمندان دینی - ملی و میهنی - طبیعت - ادب و هنر

هر فصل شامل چند درس، شعرو روان خوانی است که مضامین آن معمولا با مبحث هر فصل هم خوانی دارد. البته درس یک کتاب، مطابق معمول همه کتب، خارج از هر فصل با تجمیدیه شروع شده و به یادونام خدای بزرگ اشاره دارد و در کتاب سال چهارم این درس و نیز شعر "از همه مهربان تر" پروین دولت آبادی آغازگر کتاب و سال تحصیلی جدید است.

فصل اول ، نهادها :

شامل سه درس است. درس دوم "دوست بزرگ بچه ها" است که مختصری از شرح حال جبار باغچه بان است. درس سوم "سالهای دور از خانه" نام دارد که نوعی نامه نویسی است. این درس از "هوشنگ مرادی کرمانی" نویسنده با ذوق و هنرمند کرمانی است. درس چهارم با عنوان "کودکان حق دارند که..." بخشی از پیمان جهانی حقوق کودک را باز گفته و از یونسکو که یکی از سازمانهای مهم وابسته به سازمان ملل است سخن به میان آورده و آنرا به کودکان معرفی نموده است. شعر "در چشم های مادر" از محمود کیانوش و روان خوانی "رفیق نیمه راه" پایان بخش فصل یک کتاب است.

فصل دوم - بهداشت : شامل درسهای پنجم و ششم و نیز شعر "یک خط در میان" قیصر امین پور و روان خوانی "اگر فیل ها بال داشتند" میباشد. درس پنجم: پهلوان "غلامرضا تختی" را که الگوی شجاعت و جوانمردی است به کودکان می شناساند.

درس ششم نیز با عنوان "برف خجالت" با داستانی از "مریم مقبلی" بهداشت روانی کودک را مد نظر دارد و ضمن داستان کودکانه و زیبایی آن مذمت خجالتی بودن پرداخته و نوعی ترغیب و تشویق را برای کودکان در ترک این عادت نازیبا فراهم کرده است.

فصل سوم - اخلاق فردی و اجتماعی: شامل چهار درس است که آخرین درس آن به عنوان درس آزاد در نظر گرفته شده است. درس هفتم با عنوان "اگر دیگران نبودند" نوشته ای جذاب و زیباست راجع به دوستی با دیگران و نیاز ذاتی و اجتماعی انسان به باهم بودن، که با لحنی کودکانه و زیبا نوشته مرحوم دکتر "قیصر امین پور" است. پس از این درس شعر قدیمی زیبایی "دوکاج" از محمد جواد محبت آمده که مرتبط با موضوع درس هفتم است. درس هشتم: "من با دیگران فرق دارم" عنوان درس هشتم است. از قرار معلوم نویسنده می خواهد با تحریک دانش آموزان به اینکه او با دیگران فرق دارد وی را در رعایت نظم و قانون یاری دهد خانم "فریبا کلهر" با توجه به قانون شکنی های گسترده در جامعه ما، عنوانی در این خصوص برای متن این درس برگزیده و ضمن درس نیز این واقعیت را از نظر بچه ها گذرانده که ممکن است عده ای قانون شکن همواره در جامعه وجود داشته باشند اما هر کس باید خودش مسئول خود و جامعه باشد. درس نهم: "شاید این قطره آب...". این درس راجع به صرفه جویی در مصرف آب و اهمیت وجود آن در زندگی است. پس از درس نهم شعر زیبایی "رنج و گنج" اثر بیادماندنی "محمد تقی بهار" است و پس از آن درس دهم که "آزاد" است و در نهایت روانخوانی "کار نیکو کردن از پر کردن است" که بر گردانی زیبا و جالب از هفت پیکر نظامی گنجوی است که ثابت می کند "تمرین و تعلیم دلیل سرآمد و نهایت همه توانستن هاست"

فصل چهارم - دانش و دانشمندان: این فصل نیز همچون سایر فصل ها شامل چند درس، یک شعر و نیز یک روانخوانی است.

درس یازدهم در این فصل به نام "ابن سینا" است که در آن به شرح چند حکایت مختصر و جالب از زندگی "بو علی" پرداخته شده است. درس دوازدهم با عنوان "بربال خیال" است که به اهمیت تخیل و تاثیر آن در پیشرفت جهان و پیشبرد علوم نظر دارد در این درس به "ژول ورن" و داستانهای تخیلی او نیز اشاره شده است. شعر زیبایی "علم و هنر": این درس در حریص کردن دانش آموزان به علم و دانش مکمل درس قبل است. این شعر از عباس شهری است. روانخوانی "خرچنگ و مرغ ماهی خوار" این فصل را نیز به پایان می رساند.

فصل پنجم دینی: این فصل شامل دو درس سیزدهم و چهاردهم و نیز شعر "اشک و آب" از افشین علا و نیز روخوانی داستان "عبدالله بری و عبدالله بحری" است. درس سیزدهم با عنوان "عیدانه ی خدا" از محمد جواد محبت گریزی به عید فطر دارد و خیلی کوتاه و گذرا آمدن عید فطر پس از ماه مبارک رمضان را برای بچه ها می شناساند. قرار گرفتن این درس در فصل دینی دو منظور را برای ما هدف قرار داده است. اول ماه مبارک رمضان و روزه داری و دیگر عید زیبای فطر. درس چهاردهم نیز با عنوان "آخرین یاور آفتاب" داستان "عبدالله" نوجوان ۱۱ ساله ی امام حسن مجتبی (ع) را باز می گوید. این داستان کوتاه نیز با گذری اندک از متن عاشورا خاطره ی آن را با ذکر دلاوری های نوجوانان کربلا در اذهان کودکان بچه هابور می دهد شعر اشک و آب منسوب به سقای تشنه کام کربلا آقا ابوالفضل العباس (ع) است. این شعر مضمونی زیبا و کودکانه دارد و بسیار دلنشین و آتشین است. داستان زیبایی "عبدالله بری و عبدالله بحری" که باز نویسی یکی از قصه های زیبای هزار و یک شب است. ترویج نیک خواهی و نیک اندیشی و نیکو کاری است که در قالب این داستان زیبا و با زبانی ساده بیان می شود. این روانخوانی پایان بخش فصل پنج با عنوان "دینی" است.

فصل ششم - ومیهنی : درس پانزدهم، شانزدهم و هفدهم همراه با اشعار "سوار تازه رسیده" ایران "ورواخوانی" شاهزاده ی خوشبخت "درس پانزدهم باعنوان "میراث فرهنگی" با عبور بچه ها از موزه و توضیحات کوتاه اما دقیق، مفهوم میراث فرهنگی را برای دانش آموزان می شکافد. پس از این درس شعر "سوار تازه رسیده" از "بابک نیک طلب" آمده که قرابت چندانی با موضوع فصل ندارد. "آرش کمانگیر" عنوان درس شانزدهم است. در این درس دلاوریهای آرش کمانگیر قهرمان ایران دوست و وطن پرست کشورمان بازگو شده است و از آرش بزرگ ستایش به عمل آمده است. "ثروت ملی ایران" در درس هفدهم از فصل پنجم به شمارش دارایی ها و ثروت ها و آثار باستانی و ملی ایران و نشانه های عظمت و عزت ایران می پردازد. در این درس همچنین از منابع ملی و ثروت های خداداد زمینی و زیر زمینی مانند کوه و جنگل و درخت و گاز سخن به میان آمده و با تهییج دانش آموزان به حفظ و حراست از این میراث بارزش آنها را به پشتکاری و بیداری و تقویت ایمان و اراده سفارش نموده است.

شعریبای "ایران" از فردوسی دلیر زینت بخش این فصل است و روانخوانی "شاهزاده ی خوشبخت" که داستانی از قهرمانی و مهربانی یک مجسمه طلایی شاهزاده است، غیرت و غرور رادر بچه ها زنده می کند و آنان را به فداکاری و ایثار راغب می نماید این فصل نیز با این روانخوانی زیبا و تاثیرگذار پایان می یابد.

فصل هفتم - طبیعت :- در این فصل دو درس هجدهم و نوزدهم، شعر "باران" و روانخوانی "قصه ی بخت" گنجانده شده است .

درس هیجدهم "کوچ پرستوها" این درس که با همین عنوان در سال چهارم نظام قدیم نیز آورده شده است. این درس به زندگی پرستوها و علل کوچ آنها پرداخته و در آخر به این نکته مهم اشاره کرده است که "همه این هوشیارها و توانمندیها را خداوند بزرگ در نهاد پرستوها به ودیعت نهاده است" درس نوزدهم: آخرین درس آزاد است که در این فصل قرار داده شده و پس از آن شعر ماندگار و واقعا زیبایی "باران" سروده موزون خانم "گلچین گیلانی" آمده است. روانخوانی "قصه ی بخت" که داستان زیبا و جذابی است در آخرین فصل قرار داده شده. این قصه از کتاب "پهلوان پنبه" و با بازنویسی محمد رضا شمس آمده است .

فصل هشتم - ادب و هنر: آخرین فصل کتاب بخوانیم سال چهارم است که این فصل نیز سه درس آخر یعنی درسهای بیستم و سیست و یکم و بیست و دوم را با موضوع ادب و هنر در خود جای داده است. در درس بیستم با عنوان "داستان ها" انواع نوشته ها و داستانهای گذشته و حال را بررسی نموده و به وجه تسمیه و نوع آنها پرداخته است. درس بیست و یکم با عنوان "ناشنا و بیمار" داستانی از کتاب ارزشمند مثنوی مولوی است این داستان در عین طنز بودن نوعی لطافت و بزرگی ادبی را در خود دارد. شعر "از خاک تا خورشید" سروده محمود کیانوش آخرین شعر کتاب فارسی چهارم، پس از این درس آمده است. درس آخر یعنی درس بیست و دوم با عنوان "مثل ها" با آوردن مثلی و توضیح داستان آن را به شرح به وجود آمدن مثل ها پرداخته شده و چندین ضرب المثل برای آشنایی کودکان آورده شده است. "کودک باهوش" آخرین روانخوانی این کتاب است. پایان بخش هر کتاب نیایش و سپاس از یکتای تواناست که این کتاب نیز از آوردن آن مستثنی نشده است.

لغات جدید

کتاب فارسی جدید دارای ۳۱۳ لغت جدید است که همراه با ترجمه و توضیح آن در پایان کتاب آورده شده است. این لغات به صورت فرهنگنامه ای و به ترتیب حروف الفبا مرتب شده و دانش آموز را می دارد برای درک و تهیه مفهوم کلمه مورد نظر با شیوه رجوع به کتاب مرجع آشنا شود و به شیوه معمول به دنبال معنی کلمه مورد نیاز باشد. این در حالی است که در کتاب

قدیم کلمه های جدید و نیازمند توضیح در ضمن همان درس و با عنوان کلمه ها و ترکیب های تازه آمده و البته تعداد کلمات نیز ۲۸۴ کلمه است.

واژه آموزشی (گفت و شنود و فعالیت‌های ویژه) کار در کلاس

در کتاب بخوانیم علاوه بر درک و دریافت که جایگزین " به این پرسش‌ها پاسخ دهید " در کتاب قدیم شده است، بخش‌هایی به نام واژه آموزشی، گفت و شنود و فعالیت‌های ویژه آمده که می‌توان جای آنها را در "کار در کلاس" قدیم یافت. ضمن اینکه در کتاب فارسی قدیم بخش‌هایی به عنوان تمرین املاء و تمرین انشاء داریم که با کمی بسط و توسعه و کارو تکلیف به کتاب بنویسیم که در واقع شکل کتاب کار و تمرین دارد انتقال یافته است. در کتاب قدیم برای آموزش لغات جدید و معنای کلمات در پایان هر درس عنوانی با نام "کلمه‌ها و ترکیب‌های جدید" آورده شده است که بچه‌ها باید به حفظ معانی بپردازند و از پایه دوم ابتدایی نیز شروع شده است اما در کتاب جدید از پایه دوم بچه‌ها استفاده از فرهنگ لغت را آموزش می‌بینند در واقع یک فرهنگ لغت کوچک در پایان کتاب آورده شده است بچه‌ها باید بر اساس حروف الفبا و نحوه استفاده از فرهنگ لغت به پایان کتاب مراجعه و معنای کلمات را بیابند. بدیهی است این نوع آموزش معنای کلمات عمیق‌تر و اساسی‌تر از روش قدیم است

بررسی نکته‌ها

"نکته‌ها" در بخوانیم و "به این نکته توجه کنید" در فارسی قدیم تقریباً درس‌های مشترکی دارند که البته در پاره‌ای موارد نقاط غیر مشترک نیز در آنها نمایان است. نکاتی مثل موصوف و صفت، فعل، علائم نگارشی، جملات رسمی و محاوره‌ای، واژه‌های دو یا چند شکلی در هر دو کتاب مشترکند و بعضی از نکات دیگر در فارسی قدیم آورده شده ولی در بخوانیم جدید از آن صرف نظر شده یا اینکه در جای دیگری به آن اشاره شده است مثلاً درس "مثل‌ها" در کتاب جدید آورده شده در حالی که در کتاب قدیم فقط در قسمت نکته‌ها به مثل‌ها و توضیح آن اشاره رفته است.

روانخوانی‌ها

یکی از محسنات چشم‌انداز و دل‌انگیز کتاب‌های فارسی جدید آوردن داستان‌های زیبا و پندآموز زیر عنوان روانخوانی در هر فصل است. این داستان‌ها ضمن ارائه پند‌های شیرین و درس‌آموز به دانش‌آموزان شوق و رغبت خواندن را در آن بر می‌انگیزد و آنان را نسبت به مطالعه کتاب‌های ضمن درس تشویق و ترغیب می‌نماید. همچنین به این گونه، کودک با نام و محتوای بسیاری از کتب قدیمی فارسی آشنا می‌شود چون روانخوانی‌ها هیچ‌گونه تکلیفی را به کودک بار نمی‌کند، کودک با علاقه و رغبت آنها را می‌خواند یا به آن گوش می‌سپارد. مسلم است آوردن همه‌گونه درس و توضیح و داستان در مجال یک کتاب آموزشی رسمی نیست لیکن با این ابتکار می‌توان هم از داستان‌های زیبای قدیم و جدید در جهت باروری اندیشه دانش‌آموز سود جست و هم از تحمیل موارد زیاد تکلیف و پیامد درسی که لاجرم ضمن هر درس آورده می‌شود صرفه نظر نمود.

بررسی شعر

یکی از نکات بارز و قابل توجه در کتاب جدید بخوانیم استفاده زیاد و به جا از شعر است در کتاب بخوانیم سال ۸۹ از ۱۱ شعر

استفاده شده که همه آنها دارای مضامین و مفاهیم قابل توجه و از اشعار ماندگارند و هیچ اجباری در حفظ آنها نیست در حالی که در کتاب فارسی قدیم فقط ۵ شعر آورده شده است از میان این یازده شعر شعرهای "دو کاج" محبت، "رنج و گنج" بهار، و شعر "باران" گیلانی در هر دو کتاب مشترکند البته هر کدام به تناسب زمان و مکان در جای مخصوص به خود و در فصل مرتبط با موضوع آورده شده اند.

در کتاب بخوانیم سال های جدید هیچ شعری به تنهایی مطلع یک درس نیست و عنوان جداگانه ی درس ندارد.

اما در کتاب قدیمی هر شعر هم خود یک درس جداگانه محسوب می شده و حفظ آن به عنوان یک درس وظیفه دانش آموز بوده و معنای هر شعر در کلاس گفته می شود و از دانش آموزان نیز انتظار آن بوده که مفهوم شعر و ادراک بیان نماید در حالی که اشعار کتاب جدید فقط به عنوان پاگرد دروس آمده و هیچ اجباری در حفظ آن و برداشت معنی و مفهوم آن نیست. در واقع هر شعر برای کسب لذت و استفاده ادبی آن آورده شده و اثرات بعدی در پی آن و دراز مدت قابل احساس و انتظار است.

تفاوت های کتاب جدید با کتاب قدیم

در کتاب جدید موضوع هایی وجود دارد که در کتاب قدیم جای آنها خالی است مثل: الف-درس آزاد: برای باز بودن دست معلم جهت پر کردن خلایی که در کتاب حس می کند یا برای توجه به موقعیت های بومی و ایجاد یک درس مستقل و بر اساس علایق و سلیقه دانش آموزان. ب-روانخوانی: هدف آن گسترش و رشد فرهنگ کتاب خوانی خصوصا در زمان آموزش فارسی است. ج-بازی: همانطور که قبلا گفتیم این بخش بسیار اساسی و شایان توجه است. امروزه روانشناسان معتقدند که اساس یاد گیری در هنگام بازی اتفاق می افتد. د-با هم بخوانیم: درس خواندن شعر به صورت فردی و جمعی استفاده از امکانات ابزار موسیقی ایجاد فضای شاد در کلاس و پرورش روحیه و کار گروهی. ه-به دوستانت بگو: برقراری ارتباط عاطفی بین دانش آموزان.

امتیازات کلی کتاب فارسی جدید بر کتاب قدیم

*تاکید بر آموزش خواندن فرای یادگیری و دیگر اهداف*تاکید بر تحقیق و پژوهش و ایجاد حس کاوشگری در دانش آموز
*تاکید به پرورش خلاقیت کودکان*ارائه کتاب بنویسیم به عنوان کتاب تمرین و کار *پرهیز از ارائه ی معنای لغات و عادت دادن دانش آموز به مراجعه کتب لغت *ارائه ی طرحی نو در کالبدی کودک پسند با نقاشی ها و طراحی ها و گرافیک های جالب و جذاب *استفاده از خط زیبای نستعلیق و عادت دادن دانش آموز به تمرین با خط تحریری*استفاده متعادل از شعر و تاکید درک بر التذاد شعری *استفاده از روانخوانی های جاذب و آموزنده و ایجاد میل به کتابخوانی در کودک *فصل بندی کتاب و ارائه هر درس با هدف روشن در جای خود *شماره گذاری و عنوان دروس*تاکید بر چهار مهارت:خواندن،نوشتن،گوش دادن و سخن گفتن *کمک به افزایش گنجینه لغات دانش آموزان به وسیله روانخوانی ها و مطالب کتاب

ویژگی خاص و انحصاری کتب جدید بخوانیم و بنویسیم : شاید به جرات بتوان گفت در دنیا مبدع درس آزاد ایران می باشد. کارشناسان و نخبگان ژاپنی و آلمانی که از آموزش و پرورش ایران بازدید داشتند و کتب جدید را مورد مطالعه قرار دادند بر این ابتکار ایران آفرین گفتند. درس آزاد در واقع با هدف این جمله که "ما می توانیم" آورده شده است تا باعث پرورش

خلاقیت های دانش آموزان و معلمان و اولیاء باشد. درس آزاد را دانش آموزان با کمک اولیاء و معلمان خود طراحی می کنند و نام خود را جزء مؤلفین کتب درسی ثبت می نمایند. درس آزاد می تواند به نیاز های بومی و منطقه ای پاسخ دهد و استعداد بچه ها را بارور کند و به آنها فهمانده شود که آنها هم می توانند.

نتیجه گیری

کتاب فارسی قدیم دارای معایب اساسی بود و نیاز به اصلاح و تغییرات کتب فارسی قدیم امری لازم و ضروری بود که این امر موجب تالیف کتاب های بخوانیم و بنویسیم جدید گردید. عدم توجه به اصول روانشناسی کودک در کتاب فارسی قدیم و ظاهر خشک و بی روح کتاب که هیچ رغبتی برای ورق زدن کتاب در کودک بر نمی انگیخت، کودک از کتاب فارسی سال چهارم فقط تعدادی برگ نوشته می بیند که فاقد هر گونه جذابیتی است. این امر شاید به نظر کم اهمیت بیاید اما در واقع قطع و رنگ و نقاشی درون کتاب فاصله میان پذیرش آن ها توسط کودک را بسیار زیاد می سازد. از نظر محتوا و مفاهیم نیز عدم توجه به داشته های ایرانی - اسلامی و توجه به الگوی غربی مثل درس پسر فداکاری به نام پطرس که اهل هلن معرفی شده و عدم توجه به شعرو قصه در کتاب قدیم نسبت به کتب جدید و نبود ساختار مشخص و معین کتاب قدیم باعث شده کتاب جدید با هدف گذاری معین دروس و اجماع آنها در فصل های مختلف و همچنین استفاده از اشعار و روانخوانی ها ی متناسب با موضوع هر فصل بر غنای آموزش بسیار افزوده و آن را به شکل چشم گیری ارتقا بخشیده است. قطع بزرگ کتاب، آوردن یازده شعر در برابر ۵ شعر کتاب قدیم، استفاده از ۸ روانخوانی زیبا در پایان هر فصل، هدفمند سازی و ارتقای موضوعات هر فصل و هر درس و تنظیم آنها در میان فصول مختلف، استفاده از خط تحریری و نستعلیق به جای خط کسل کننده ماشینی و توجه همه جانبه به همه ابعاد کتاب، این کتاب را بسیار برجسته و متمایز ساخته است. هر چند این کتاب نیز مانند همه مصنوعات بشری فاقد عیب و ایراد نیست، و راه تکامل را هر روز و هر ساعت باید بپیماید، اما در قیاس با کتاب های قدیم پاسخ بسیاری از مشکلات و گره ها و مسائل را داده است. نتایج زیر نیز در تحلیل دو کتاب مشاهده گردید:

۱- تعدادی از متون کتب قدیم نیز در کتب جدید آورده شده است مثل باران - دو کاج ورنج و گنج و این بدان معنا است که در کتب قدیم اصلاح اساسی صورت گرفته است و این تغییر جزء لاینفک هر برنامه ریزی است پس تشابهاتی نیز بین کتب قدیم و جدید وجود دارد.

۲- کتب جدید بر مبنای فطرت و تحقیقات علمی روانشناسی صورت گرفته است. مبنای کتب جدید موضوعات زیر است: الف) قصه: بچه ها از کودکی به قصه علاقه دارند وقتی نوجوان می شوند نیز رمان ها و داستان ها را می خوانند بزرگسالان و پیران نیز داستانهای شاهنامه و هزار و یک شب را حتما از حفظ می خوانند پس قصه را می توان شالوده دروس کودک قرار داد در قران هم قصه های فراوانی آمده است پس در کتاب جدید در پایان هر فصل یک قصه تحت عنوان روانخوانی آمده است که فقط برای لذت بردن بچه ها و درک معنای آن از طریق خواندن هستند اما در کتب قدیم به این زیبایی نیآورده است. ب) شعر: کودکان از بدو تولد تا پیری با شعر مانوسند لالایی و سرودهای اهنگین کودکی تا مثنوی های جوانی و بزرگسالی و خواندن کتب مولانا و سعدی و شاعران ایران زمین همه و همه نشان از میل فطری مردم ما به شعر و شاعر دارد. بزرگترین شاعران دنیا از ایران زمین اند پس از مرگ ما نیز بایک بیت شعر بر روی آرامگاه ما - ما را بدرقه می نمایند پس در کتب جدید شعر جایگاه ویژه ای دارد و در پایان هر فصل یک شعر تحت عنوان با هم بخوانیم آمده است علاوه بر آن محتوای تعدادی دروس نیز شعر

است اما در کتاب قدیم به اهمیت شعرپرداخته نشده است .

۳-بازی : بازی جزءزندگی کودک است و نمی توان بچه ها را ازبازی جدا کرد بنا براین در پایان هر درس بازی کودکانه ای آورده شده است اما در کتاب قدیم به بازی پرداخته نشده است .

فهرست منابع

۱. بخوانیم و بنویسیم سال ۱۳۹۴، دفتر برنامه ریزی و تالیف کتاب های درسی
۲. حسینی، جمیله ۱۳۹۲، سیر تحول برنامه های درسی دوره ابتدایی و راهنمایی تحصیلی، انتشارات مدرسه
۳. جوادی، محمد جعفر ۱۳۹۱ بررسی نظرات اولیای دانش آموزان و معلمان دوره ابتدایی درباره کتاب های درسی انتشارات پژوهشکده تعلیم و تربیت.
۴. دلاور، علی ۱۳۹۰ روش تحقیق در روانشناسی و علوم تربیتی-انتشارات واژه.
۵. سعیدی، فاطمه ۱۳۸۹ راهنمای تدریس در دوره ابتدایی، انتشارات میرزای شیرازی
۶. رشد آموزش ابتدایی، ماهنامه آموزشی، تحلیلی و اطلاع رسانی، دوره چهاردهم (14) و دی ماه ۸۹
۷. صافی، احمد ۱۳۸۰، آموزش و پرورش ابتدایی، راهنمایی تحصیلی، انتشارات سمت
۸. فارسی سال ۱۳۷۴، دفتر برنامه ریزی و تالیف کتاب های درسی
۹. ندیمی محمد تقی ۱۳۸۹، آموزش و پرورش سه مقطع ابتدایی، راهنمایی و متوسطه، انتشارات مدرسه
۱۰. نیازی مریم ۱۳۹۰، روشهای آماری در روانشناسی و علوم تربیتی، انتشارات پیام دانشگاه